

# تحلیلی در محتوای بیانی‌ی چشم انداز دانشگاه‌های جهان

## آرمان‌ها، ارزش‌ها و اهداف

علی علائی<sup>۱</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۰۲/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۲/۱۴

### چکیده

دانشگاه‌های معتبر جهان غالباً واجد برنامه‌ها و چشم اندازهای دراز مدت هستند، تا بدین وسیله بتوانند به صورتی هدفمند به سوی آینده قدم بردارند. گرچه در گذشته، این آینده نگری‌ها عموماً در قالب ایده‌ها یا گزارش‌هایی در ذهن یا قفسه مدیران قرار داشت، اما امروزه شاهد تدوین و ارائه گسترده آن‌ها هستیم. در دو دهه اخیر، بسیاری از دانشگاه‌های جهان، علاوه بر تدوین چشم انداز و اهداف آینده خود، آن‌ها را در معرض رؤیت عموم نیز قرار داده‌اند. این گونه بنظر می‌رسد که دانشگاه‌ها با مکتوب نمودن و در دسترس قرار دادن این بیانی‌ها حداقل دو قصد عمده را دنبال می‌نمایند. در وهله اول خود را ملزم به رسیدن به اهداف و چشم اندازهای تعیین شده نموده، زیرا که با اشاعه همگانی موضوع، امکان قضاوت در مورد عملکرد خود را مهیا کرده‌اند. در وهله دوم، با معرفی بهتر خود امکان جذب دانشجویان یا اعضاء هیأت علمی که علاقمند به فعالیت در مؤسسه‌ی آنان را داشته، پیدا نموده و با این انتخاب شرایط دستیابی بهتر به اهداف و چشم اندازهای خود را فراهم کرده‌اند. این مقاله قصد دارد که نتایج حاصل از بررسی محتوای بیانی چشم اندازهای برخی دانشگاه‌های معتبر در سطح جهان را در سه مقوله آرمان‌ها، ارزش‌ها و اهداف ارائه و به بحث و بررسی آن‌ها

---

<sup>۱</sup> استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی a-alai@sbu.ac.ir

بپردازد. نتایج مطالعات حاصل مشخص نمود که تقریباً اغلب دانشگاه‌ها واجد آرمان و ارزش‌های بنیادی هستند. دانشگاه‌ها آرمان‌هایی در حوزه‌های اعتلای مؤسسه، جامعه و بشریت یا علم و دانش و نیز ارزش‌هایی همچون آزادی تفکر و بیان و تنوع عقاید، دوری از تعصب، برابری حقوق و عدالت اجتماعی و توجه به اخلاق و کمال انسانی را سرلوحه فعالیت‌های خود قرار داده‌اند. بعلاوه همه دانشگاه‌ها واجد اهدافی در محورهای آموزش، پژوهش، خدمت به جامعه و مدیریت دانشگاه هستند که در این میان موضوع آموزش و برنامه آموزشی از مهمترین اولویت برخوردار است. از آنجا که برخی دانشگاه‌های کشور در سال‌های اخیر اقدام به تهیه برنامه‌های دراز مدت (بیست ساله) خود نموده‌اند، لذا مطالب ارائه شده در این مقاله می‌تواند سیمایی هر چند مختصر از آنچه در دانشگاه‌های دیگر می‌گذرد را در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان این بخش‌ها قرار دهد.

### واژگان کلیدی:

بیانیه‌ی چشم انداز دانشگاه، سند برنامه راهبردی، بیانیه‌ی رسالت، برنامه توسعه دانشگاه، برنامه راهبردی دانشگاه، آرمان دانشگاه، هدف دانشگاه.

## مقدمه

یکی از محصولات و اهداف برنامه ریزی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دستیابی به بیانی‌ی چشم انداز آینده آن‌هاست. گرچه مطالب زیادی در مورد نحوه برنامه ریزی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در دسترس است، اما کمتر به محصول و نتایج حاصل از این فعالیت‌ها یعنی برنامه‌ها و چشم اندازهای این مؤسسات پرداخته شده است. مراجعه به بیانی‌ی چشم انداز دانشگاه‌ها می‌تواند ما را با عقاید و نظرات مختلف در مورد چشم اندازهای آینده آموزش عالی آشنا سازد. شناخت این بیانی‌ها از دو جهت حائز اهمیت است. این شناخت نه تنها برنامه ریزان کلان آموزش عالی را با تمایلات متأخر و جدید دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی آشنا می‌سازد، بلکه می‌تواند راهگشای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جهت شناسایی مأموریت‌های آموزش عالی و تدوین برنامه‌های آینده‌شان نیز باشد. در این مقاله قرار است به محتوای بیانی‌ی چشم انداز دانشگاه‌ها نگرسته تا بدانیم؛ محتوای بیانی‌ی چشم انداز دانشگاه‌ها را چه مطالبی تشکیل می‌دهند؟ و آیا امکان طبقه بندی محتوای آن‌ها وجود دارد؟ در این صورت مشترکات آن‌ها چیست؟ بدین ترتیب هدف اصلی مقاله پاسخ به این سؤال است که دانشگاه‌های معتبر دنیا عمدتاً چه اهداف مشترکی را دنبال می‌کنند؟ و در جستجوی چه هستند؟

پیش از تفصیل بیشتر در مورد روش پژوهش در این مقاله توضیح مختصری راجع به بیانی‌ی دانشگاه‌ها ارائه می‌گردد. به منظور جلوگیری از اطاله کلام، از کلمه "بیانی‌ی" به جای عبارت "بیانی‌ی چشم انداز"<sup>۱</sup> استفاده گردیده است.

## آشنائی اولیه با بیانی‌ی دانشگاه‌ها

"بیانی‌ی دانشگاه" در واقع همان "سند برنامه راهبردی" یا "بیانی‌ی رسالت دانشگاه" است که به صورت مکتوب و معمولاً به اختصار نتیجه‌ی نهائی برنامه آینده‌ی دانشگاه را پیش روی

<sup>1</sup> Mission Statement.

ما قرار می‌دهد<sup>۱</sup>. بیانیه‌ی چشم انداز یا رسالت دانشگاه در واقع بازگو کننده هویت دانشگاه بوده و جهت اطلاع یافتن از مقصد و جهت سازمان و نیز مدد رساندن به افراد به منظور حرکت در یک جهت و رسیدن به اهداف دانشگاه تهیه شده است (یمنی، ۱۳۸۲: ۹۵). اگر این چشم انداز یا رسالت دانشگاه به نحو مناسب تدوین و ابراز شده باشد، می‌تواند تأثیر مثبت بیرونی نیز داشته باشد، بدین ترتیب به عنوان فراخوانی برای جامعه (و بازار) به حساب آید، چون این بیانیه در واقع تعهد سازمان نسبت به مخاطبان خویش را ارائه می‌کند (راولی، ۱۳۸۲، ص: ۱۶۰). بیانیه‌ی چشم انداز دانشگاه‌ها هم از جهت هدف مند ساختن آن‌ها در حرکت به سوی آینده و هم در جهت جذب مخاطبین متناسب با برنامه‌های دانشگاه از اهمیت زیادی برای دانشگاه‌ها برخوردار هستند. به همین لحاظ امروزه، بسیاری از دانشگاه‌ها، بیانیه‌ای از چشم اندازهای آینده خود را ارائه و در معرض توجه مراجعین یا خوانندگان قرار داده‌اند. این توجه حتی در سال‌های اخیر به واسطه‌ی رقابت دانشگاه‌ها در جذب دانشجویان و دانشگاهیان برتر و متناسب با نیازهای دانشگاه و نیز جذب منابع مالی بیشتر رو به فزونی نهاده است. بیانیه‌های دانشگاه‌ها گاه مختصر و گاه مفصل، با ادبیات و دسته‌بندی‌های متنوع ارائه می‌گردند<sup>۲</sup>.

گرچه مفاهیم موجود در متن بیانیه‌ها واجد مشترکاتی است، اما ادبیات بکار گرفته شده در آن‌ها نیز از بابت عناوین و نحوه‌ی دسته‌بندی موضوعی مطالب از تنوع نسبی زیادی برخوردار است. در رویارویی با این بیانیه‌ها عناوین متنوعی چون آرمان، رسالت، چشم انداز، شعار، ویژگی، هدف، مقصود، اصول، راهبرد، برنامه، دستورالعمل، تلاش، سیاست، برنامه‌ی عملیاتی، نکات اجرایی، سیاست اجرایی و ... قابل مشاهده هستند که محتوا و متن بیانیه‌ها را در خود جای داده و دسته‌بندی نموده‌اند. جهت آشنائی مقدماتی با این بیانیه‌ها، خلاصه‌ای از متن بیانیه‌ی چشم انداز سه دانشگاه آکسفورد (انگلستان)، پاناما (آمریکای لاتین)، و ایالتی اوهایو

<sup>۱</sup> شاید عبارت "بیانیه‌ی مأموریت دانشگاه" را بتوان با مفاهیم اشاره شده همان دانست. توضیحات کافمن (۱۳۷۴، ص ۱۲۷)، نشان‌گر این مطلب است که وی بیانیه‌ی مأموریت را بخش اولیه و کلی بیانیه‌ی رسالت دانشگاه یعنی آنجا که دانشگاه مقاصد کلی آینده را نشان می‌دهد، می‌داند.

<sup>۲</sup> به عنوان مثال، بیانیه‌ی برخی دانشگاه‌ها همچون دانشگاه ملک عبدالعزیز (عربستان) تنها در یک صفحه و مختصر ارائه شده، در حالی که برخی دیگر همچون بیانیه‌ی دانشگاه واشنگتن (ایالات متحده آمریکا) نزدیک به یکصد صفحه بوده و به همراه روش تحقیق و شرح مفصلی از سیاست‌های تفصیلی ارائه گردیده است.

(ایالات متحده) در جداول ۱ الی ۳ ارائه گردیده است. همانگونه که ملاحظه می گردد، دانشگاه آکسفورد انگلستان بیانیه ای با عنوان "بیانی‌ی رسالت" ارائه نموده در حالیکه دانشگاه پاناما در آمریکای لاتین بیانیه ای با عنوان "رسالت ما" و "چشم انداز ما" و دانشگاه ایالتی اوهایو در ایالات متحده، چشم انداز خود را در بیانیه ای در پنج عنوان "آرمان جامع"، "هدف"، "ارزش های محوری"، "تقدم های راهبردی" و "سیاست های اجرایی" ارائه نموده است (جداول ۱ الی ۳).

#### جدول شماره ۱. خلاصه ای از بیانیه ی دانشگاه آکسفورد (انگلستان).

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                          |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|
| <p><b>بیانی‌ی رسالت:</b> دانشگاه آکسفورد قصد دارد که در همهٔ زمینه‌های آموزش و تحقیق، به کیفیت ایده‌آل دست یافته و آن را ادامه دهد تا بدین وسیله بتواند موقعیت تاریخی و شهرت جهانی خود را به عنوان یک دانشگاه در سطح بین‌المللی حفظ و تقویت نماید و محیط اطراف خود اعم از جامعه بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای را به واسطهٔ تحقیق و مهارت‌های فارغ‌التحصیلان خود غنی سازد. بدین ترتیب دانشگاه آکسفورد قصد دارد اهداف زیر را دنبال نماید:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- تسهیل امکانات و حمایت از اعضاء هیأت علمی جهت انجام تحقیقات خلاقانه با اتکا به سابقه علمی-تحقیقی دانشگاه از طریق پی‌گیری در ایجاد روابط نزدیک با پهنه وسیع جهان علمی، حرفه‌ها، صنعت، و تجارت.</li> <li>- تشویق آموزش نقادانه و موشکافانه در ارتباط سودمند با پژوهش، که از تسهیل تبادل عقاید و برگزاری جلسات آموزشی انفرادی یا گروه‌های کوچک و نیز بهره‌برداری از منابع اطلاعاتی دانشگاه اعم از کتابخانه‌ها، موزه‌ها، و مجموعه‌های علمی، جهت تجهیز فارغ‌التحصیلان به ایفای نقش خود در بعد ملی و بین‌المللی بهره برده است.</li> <li>- حفظ و استفادهٔ بهینه از موقعیت مناسب کالج‌های غیر وابسته که در آن رشد فردی و فکری در بستر آکادمیک چند جانبه به وقوع می‌پیوندد و زندگی آکادمیک در پناه خدمات حمایتی با کیفیت بالا شکل می‌گیرد.</li> <li>- جذب دانشجویان با کیفیت بالا از انگلستان و دیگر نقاط جهان در همهٔ سطوح و موضوعات آموزشی با پیش‌زمینه‌های مختلف و ایجاد امکان آموزش متداوم و مادام‌العمر در منطقهٔ آکسفورد و حتی فراتر.</li> </ul> | <p><b>دانشگاه آکسفورد (انگلستان)</b></p> |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|

جدول شماره ۲. خلاصه‌ای از بیانیه‌ی دانشگاه پاناما (آمریکای لاتین).

|                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| دانشگاه پاناما (آمریکای لاتین) | <p><b>رسالت ما:</b> رسالت دانشگاه لاتین پاناما پرورش [دانشجویان] در سطح بین‌المللی، برای بهبود کیفیت و توسعه زندگی انسانی می‌باشد. هدف بنیادی دانشگاه لاتین پاناما اینست که از طریق تربیت افراد حرفه‌ای با مهارت‌های علمی و عملی به روز به جامعه و بازار کار خدمت کند.</p> <p><b>چشم انداز ما:</b> [دانشگاه لاتین پاناما] دانشگاهی پیشرو خواهد بود که بواسطه برتری علمی و تعهدی که به توسعه علمی، انسانی و فناوری دارد، به عنوان بستری همیشگی برای پاسخگویی به تقاضاهای اجتماعی کشور شناخته می‌شود.</p> | <p>موارد زیر دلائل تأیید برتری دانشگاه لاتین پاناما می‌باشد:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- طراحی برنامه استراتژیک (راهبردی).</li> <li>- انتخاب اعضاء هیأت علمی با صلاحیت و تأیید شده با تجربه شغلی لازم.</li> <li>- آموزش اعضاء هیات علمی.</li> <li>- بازبینی و به روز کردن برنامه تحصیلی رشته‌های مختلف.</li> <li>- امضاء توافق‌نامه‌ها با بخش تولیدی در سطح ملی و بین‌المللی و نیز با دانشگاه‌های بین‌المللی صاحب نام.</li> <li>- وجود تأسیسات زیر بنایی کالبدی و تکنولوژیکی.</li> <li>- حضور در عرصه‌های ملی و بین‌المللی.</li> <li>- ارائه خدمات شخصی به دانشجویان.</li> <li>- تربیت رهبران [برای جامعه].</li> </ul> |
|--------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### جدول شماره ۳. خلاصه ای از بیانی‌ی دانشگاه ایالتی اوهایو (ایالات متحده)

| سیاست های اجرایی [منتخب]                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | دانشگاه ایالتی اوهایو (ایالات متحده)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>۱ - استخدام ۱۲ عضو هیأت علمی با بیشترین توانایی‌ها و امتیازهای ویژه در تخصص‌هایشان، در ۳ الی ۵ سال آینده مورد نیاز است. این انتصابات در کانون حوزه های راهبردی متمرکز می گردند. اجراء: استخدام ۲ تا ۳ عضو در هر سال با رتبه آکادمیک ملی که از نظر بین‌المللی دارای رتبه ممتاز و برجسته ای باشند. هزینه: ۶ میلیون دلار بودجه مستمر برای حقوق و مزایا و ۱۵ میلیون دلار برای شروع برنامه مورد نیاز است.</p> <p>۲ - تغییر شکل کتابخانه به یک مرکز اطلاع رسانی قرن بیست و یکم ظرف ۵ تا ۱۰ سال آینده. اجراء: ادامه افزایش بودجه با کمک بودجه های سرمایه ای ایالتی برای چندین دوره دو ساله آینده. هزینه: ۲۰ میلیون دلار هزینه شروع طرح به علاوه ۲/۵ میلیون دلار اکتسابی مستمر برای ۵ سال آینده.</p> <p>۳ - پذیرش رقابتی دانشجویان در طول سال اعم از جدیدالورودها و کلیه دانشجویان انتقالی ظرف ۳ سال آینده. اجراء: شروع پذیرش انتخابی برای دانشجویان انتقالی و آنهایی که در سه ماهه زمستان و بهار مورد پذیرش قرار گرفته اند. بالا بردن سطح روابط با کانونهای محلی بمنظور ورود دانشجویان سال دوم دوره های مقدماتی عالی. هزینه: تعیین دقیق بار مالی این تغییرات را مشکل می توان پیش بینی نمود. کمیته مدیریت نام نویسی تعدادی سناریوی جایگزین بمنظور مدل قرار دادن تاثیر این تغییرات تهیه نمود.</p> | <p>آرمان جامع: دانشگاه ایالتی اوهایو قرار است که حقیقتاً یکی از بهترین دانشگاه‌های دنیا باشد.</p> <p>هدف: هدف این دانشگاه بهبود آسایش برای مردم اوهایو و نیز جامعه‌ی جهانی از طریق خلق و ترویج دانش است.</p> <p>ارزش‌های محوری</p> <p>- به دنبال علم برای علم.</p> <p>- ایجاد عشقی همیشگی در دانشجویان نسبت به امر یادگیری.</p> <p>- کشفیاتی که دنیا را یک محیط بهتر برای زندگی بنماید.</p> <p>- استقبال و یادگیری از تنوع نظرات و فرهنگ‌ها.</p> <p>- گشودن در جهان به سوی دانشجویان.</p> <p>اهداف و تقدم‌های راهبردی</p> <p>- استخدام اعضاء هیأت علمی با کیفیت در سطح جهانی.</p> <p>- توسعه برنامه های آموزشی (آکادمیک) تا رسیدن به تراز اول دانشگاه‌های دولتی کشور.</p> <p>- بهبود کیفیت در زمینه های آموزش و فراگیری (Teaching and Learning).</p> <p>- ارتقای سطح دانشجویان و کیفیت بهتر ارائه خدمات به دانشجویان.</p> <p>- ایجاد جامعه دانشگاهی با تنوع فرهنگی.</p> <p>- کمک به ساخت آینده ایالت اوهایو.</p> |

## روش پژوهش

روش پژوهش در این تحقیق مراجعه مستقیم به مصادیق و نمونه های موجود از بیانیه ی چشم انداز دانشگاه ها و دقت در متن آن ها بوده است. در این مقاله بیانیه ی چشم انداز یا رسالت ۳۰ دانشگاه از نقاط مختلف جهان مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته اند (جدول ۴)<sup>۱</sup>. دانشگاه های مورد بررسی، از مجموعه ای از دانشگاه های معتبر در اقصی نقاط جهان که واجد بیانیه ی اهداف و چشم انداز بوده و آن را در سایت های اطلاع رسانی ارائه نموده بودند انتخاب شده اند. دانشگاه ها به گونه ای انتخاب شده اند که الف- تا حد ممکن جزو دانشگاه های معتبر بوده (جزو دانشگاه های رتبه ممتاز و یا دانشگاه های عمده پایتخت کشورها باشند)، ب- حتی المقدور از نقاط مختلف جهان بوده (منتخب از قاره های آسیا ۷-مورد، آمریکای شمالی و جنوبی ۹-مورد، آفریقا، ۴-مورد، اقیانوسیه ۴-مورد و اروپا ۶-مورد)، و ج- در نهایت واجد بیانیه ی چشم انداز مکتوب و قابل دسترس (در سایت های اطلاع رسانی) باشند. از آنجا که هدف اصلی مقاله، شناخت بهتر بیانیه های چشم انداز و عنوان بندی و دسته بندی کلی آن ها بوده لذا نمونه ها و یا جامعه آماری از نقاط مختلف جهان انتخاب شده اند که تا حد امکان تنوع آراء را دربرگیرند. بدین ترتیب مطالعه تطبیقی بیانیه های ارائه شده در کشورها یا قاره های مختلف مد نظر نبوده است<sup>۲</sup>. کلیه مطالب جمع آوری شده در این تحقیق از اطلاعات ارائه شده در سایت های اطلاع رسانی (سال ۲۰۰۷ م.) دانشگاه های مورد مطالعه برداشت گردیده است.

<sup>۱</sup> مواد خام این مقاله از دفتر دوم گزارش برنامه راهبردی دانشگاه بوعلی سینا/همدان که توسط مهندسین مشاور نقش (۱۳۸۶) تهیه شده استخراج شده است.

<sup>۲</sup> مراحل آتی تحقیق می تواند به صورت یک مطالعه تطبیقی جهت مقایسه ی تفاوت بیانیه ی چشم انداز دانشگاه ها در قاره ها یا کشورهای مختلف با وضعیت آموزشی متفاوت باشد.

جدول شماره ۴. فهرست الفبائی دانشگاه‌ها یا مؤسسات آموزش عالی که بیانی‌ی آن‌ها در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

| ردیف | دانشگاه یا مؤسسه‌ی آموزش عالی | کشور          | ردیف | دانشگاه یا مؤسسه‌ی آموزش عالی | کشور          |
|------|-------------------------------|---------------|------|-------------------------------|---------------|
| ۱    | آدلاید                        | استرالیا      | ۱۶   | فرانکفورت                     | آلمان         |
| ۲    | آزاد ایندیپندنت گاندی         | هندوستان      | ۱۷   | فنی خاورمیانه                 | ترکیه         |
| ۳    | آفریقای جنوبی                 | آفریقای جنوبی | ۱۸   | فنی کوریتین                   | استرالیا      |
| ۴    | آکسفورد                       | انگلستان      | ۱۹   | فنی کوئینزلند                 | استرالیا      |
| ۵    | آکسفورد بروکس                 | انگلستان      | ۲۰   | کالیفرنیا                     | ایالات متحده  |
| ۶    | استانفورد                     | ایالات متحده  | ۲۱   | کلگری                         | کانادا        |
| ۷    | اسکندریه                      | مصر           | ۲۲   | کمبریج                        | انگلستان      |
| ۸    | اندونزی                       | اندونزی       | ۲۳   | کیپ تاون                      | آفریقای جنوبی |
| ۹    | ایالتی اوهایو                 | ایالات متحده  | ۲۴   | گریفیث                        | استرالیا      |
| ۱۰   | ایالتی میشیگان                | ایالات متحده  | ۲۵   | مالایا                        | مالزی         |
| ۱۱   | ایالتی واشنگتن                | ایالات متحده  | ۲۶   | ملک عبدالعزیز                 | عربستان       |
| ۱۲   | بانکوک                        | تایلند        | ۲۷   | منچستر                        | انگلستان      |
| ۱۳   | پاناما                        | آمریکای لاتین | ۲۸   | موگادیشو                      | سومالی        |
| ۱۴   | پرتلند                        | ایالات متحده  | ۲۹   | مونرآل                        | کانادا        |
| ۱۵   | تکنولوژی ماساچوست             | ایالات متحده  | ۳۰   | هیروشیما                      | ژاپن          |

به صورت خلاصه، در مرحله اول تحقیق متن بیانی‌ی کلیه دانشگاه‌های اشاره شده از سایت های اطلاع رسانی برداشت گردیدند، سپس متون فوق با دقت مورد مطالعه قرار گرفته و از نظر محتوایی مورد بررسی قرار گرفتند و در مرحله آخر نیز متن بیانی‌ی ها دسته بندی و در عناوین مرتبط طبقه بندی گردیدند.

همان گونه که در نمونه های ارائه شده در بخش اول مقاله نیز دیده شد، مطالب عنوان شده در بیانی‌ی دانشگاه‌ها از نظر محتوایی (ساختار و نوع موضوعات) تفاوت هائی با یکدیگر دارند. طیف محتوایی مطالب ارائه شده در بیانی‌ها از یک طرف موضوعات بسیار کلان و کیفی تا موضوعات بسیار تفصیلی و کمی و از طرف دیگر ایده آل های انسانی / اجتماعی تا سیاست های اجرایی مرتبط با فعالیت های دانشگاهی را شامل می گردند. به منظور امکان بررسی بهتر

ابتدا متن بیانیه ها تجزیه گردیدند. لذا مطالب برداشت شده از بیانیه ها پس از بررسی و پالایش اضافات به صورت گزاره های مستقل (بدون تغییر یا حذف مطالب) استخراج و تفکیک گردیدند تا امکان دسته بندی محتوایی آن ها میسر گردد. در این مرحله حدود ۸۰۰ گزاره مستقل از متن بیانیه های دانشگاه های اشاره شده حاصل آمد. در ادامه، گزاره های به دست آمده با دقت مورد مطالعه قرار گرفتند تا بتوان آن ها را در دسته های مشابه قرار داد. بدین منظور گزاره ها از نظر محتوایی در طیفی از مطالب کلان و کیفی تا مطالب تفصیلی و کمی تفکیک و طبقه بندی گردیدند که نتایج حاصل از آن در ذیل ارائه می گردد. به منظور جلوگیری از اطاله کلام، از عبارت "دانشگاه ها" به جای عبارت "دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی" و نیز "دانشگاه های منتخب" به جای عبارت "دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی مورد مطالعه" استفاده گردیده است.

### نتایج حاصل از بررسی بیانیه های دانشگاه ها

همان گونه که اشاره شد، پس از تجزیه بیانیه های دانشگاه ها به گزاره های مستقل (۸۰۰ گزاره)، این گزاره ها از نظر محتوایی در طیفی از مطالب کلان و کیفی تا مطالب تفصیلی و کمی طبقه بندی گردیدند. مطالب کلان و کیفی عمدتاً بیانگر چشم اندازهای کلان و مطالب تفصیلی و کمی عمدتاً بیانگر سیاست های اجرایی دانشگاه ها بودند. پیرو این شناخت کلی، گزاره های مستقل از مطالب کلان و کیفی تا مطالب تفصیلی و کمی و در پنج دسته عمده آرمان ها، اهداف، ارزش ها، راهبردها و سیاست های اجرایی دسته بندی گردیدند. با توجه به حجم زیاد مطالب، در این مقاله تنها به بررسی گزاره های سه دسته اول یعنی آرمان ها، اهداف و ارزش ها که جمعاً ۳۲۸ گزاره از ۸۰۰ گزاره را به خود اختصاص می دهند، خواهیم پرداخت.

الف- در مرور گزاره های مستخرج از بیانیه های دانشگاه ها، دسته ای از گزاره ها، بیانگر "ایده آل ها" یا "مأموریت های کلان" دانشگاه ها بودند که محققین نیز اصطلاحاً آن ها را "پنداره" یا "آرمان" دانشگاه ها می نامند. این گزاره ها گویای تصویر روشنی از آینده مبتنی بر کمال مطلوب (بسیار کمال گرا و حتی فراتر از دست یافت های بشر) هستند که به نگارش درآمده باشند (کافمن، ۱۳۷۴، ص ۱۰۷ الی ۱۲۱). بدین ترتیب "آرمان" دانشگاه ها معمولاً ایده آلی،

کلان، بسیار کیفی و گاه خیالی می نماید. در مراجعه به متن بیانی‌ی دانشگاه‌های منتخب گزاره های آرمان معمولاً در ابتدائی ترین بخش های متن بیانی‌ه ها تحت عناوینی چون آرمان یا پنداره<sup>۱</sup>، چشم انداز<sup>۲</sup>، رسالت<sup>۳</sup> و شعار<sup>۴</sup> ارائه گردیده بودند. از مجموع گزاره های بررسی شده، جمعاً ۵۱ گزاره (حدود ۶٪ از کل گزاره ها) به عنوان گزاره های "آرمان" شناسائی شدند که تنها نمونه هایی از آن ها جهت ملاحظه‌ی خوانندگان محترم در جدول ۵ ارائه گردیده است. این ۵۱ گزاره متعلق به ۲۴ دانشگاه از ۳۰ دانشگاه منتخب بودند (یعنی به طور متوسط ۲ گزاره برای هر دانشگاه<sup>۵</sup>). دقت در محتوای متن گزاره های آرمان معلوم نمود که موضوعات مطرح در آن ها را نیز می توان حداقل در سه موضوع کلان زیر طبقه بندی کرد (جدول ۵):

- ۱- آرمان های مرتبط با "اعتلای بشریت و جامعه (کشور و جهان)";
- ۲- آرمان های مرتبط با "اعتلای علم و دانش";
- ۳- آرمان های مرتبط با "شهرت و اعتلای موقعیت دانشگاه یا مؤسسه آموزش عالی";

جدول شماره ۵. نمونه‌هایی از گزاره‌های "آرمان" از بیانی‌ی دانشگاه‌های مختلف.

| ردیف | دانشگاه/مؤسسه‌ی آموزش عالی   | آرمان                                                      | محورهای موضوعی       |
|------|------------------------------|------------------------------------------------------------|----------------------|
| ۱    | ایالتی اوهایو (ایالات متحده) | جستجو برای کشفیاتی که دنیا را محیطی بهتر برای زندگی نماید. | اعتلای بشریت و جامعه |
| ۲    | مالایا (مالزی)               | دستیابی به آرمان های ملت و بشریت.                          | اعتلای بشریت و جامعه |
| ۳    | گریفیث (استرالیا)            | کمک به برقراری اجتماعی پایدار، عادل و سالم.                | اعتلای بشریت و جامعه |
| ۴    | آزاد ایندیرا گاندی           | [مشارکت در] توسعه ملی.                                     | اعتلای بشریت و جامعه |

<sup>1</sup> Vision.

<sup>2</sup> Goal.

<sup>3</sup> Mission.

<sup>4</sup> Motto.

<sup>۵</sup> شش دانشگاه اسکندریه، بانکوک، کالیفرنیا، کیپ تاون، موگادیشو و مؤسسه تکنولوژی ماساچوست از میان دانشگاه‌های منتخب، گزاره ای با مفهوم "آرمان" ارائه نداده بودند.

|    |                        |                                                   |                     |
|----|------------------------|---------------------------------------------------|---------------------|
|    | (هندوستان)             |                                                   |                     |
| ۵  | پاناما (آمریکای لاتین) | دانشگاهی پیشرو به واسطه برتری علمی.               | اعتلای علم و دانش   |
| ۶  | هیروشیما (ژاپن)        | تبدیل شدن به یک دانشگاه بی نظیر تحقیقاتی در جهان. | اعتلای علم و دانش   |
| ۷  | کمبریج (انگلستان)      | تفوق و برتری آموزشی (آکادمیک).                    | اعتلای علم و دانش   |
| ۸  | مونرآل (کانادا)        | افزایش شهرت بین المللی دانشگاه.                   | اعتلای موقعیت مؤسسه |
| ۹  | منچستر (انگلستان)      | یکی از ۲۵ دانشگاه برتر دنیا.                      | اعتلای موقعیت مؤسسه |
| ۱۰ | آدلاید (استرالیا)      | نهادی مطرح در سطح بین المللی.                     | اعتلای موقعیت مؤسسه |

با شناسائی سه موضوع کلان اشاره شده در گزاره های آرمان، ۵۱ گزاره آرمان استخراج شده از بیانیتهای دانشگاهها در سه محور موضوعی فوق طبقه بندی و در جدول ۶ ارائه گردیدند. نتایج حاصل از بررسی جدول ۶ به شرح زیر است:

- با دقت در دو ردیف آخر جدول، جمع کل گزاره ها در هر موضوع (بین ۱۶ الی ۱۸مورد) یا جمع تعداد دانشگاههایی که در هر موضوع گزاره ای ارائه داده اند (۱۳ الی ۱۴مورد) اختلاف چندانی دیده نمی شود، یعنی سه موضوع کلان معرفی شده در آرمان ها تفاوت چندانی با یکدیگر نمی کنند، بلکه آنچه مهم است انتخاب مناسب آرمان با توجه به شرایط موجود و ایده آل های دانشگاه است.

- با دقت در ستون انتهائی یعنی جمع گزاره ها، اکثر دانشگاهها (۱۷ مورد از ۲۴ مورد) تنها یک یا دو گزاره آرمانی ارائه داده و تنها ۷ دانشگاه دارای سه یا چهار گزاره آرمانی بودند، یعنی دانشگاهها در ارائه گزاره آرمان کمیت گرا نبوده و به دنبال ارائه گزاره های متعدد نیستند. این بدان معنی می تواند باشد که تعدد گزاره های آرمان چندان اهمیتی ندارد، بلکه آنچه مهم است، انتخاب درست آنهاست.

- با دقت مجدد در ستون انتهائی مشاهده می گردد که نیمی از دانشگاهها (۱۲ مورد از ۲۴ مورد) آرمان خود را تنها در یکی از سه موضوع اشاره شده، ۷ دانشگاه در دو موضوع و تنها ۵ دانشگاه در هر سه موضوع طرح نموده اند، یعنی دانشگاهها بیشتر معتقد به انتخاب یک نوع آرمان یا ایده آل هستند. این ممکن است بدان معنی باشد که اکثر دانشگاهها لزوماً خواستار

دستیابی به تنوعی از ایده آل ها و آرمان ها نبوده و یا جهت اطمینان از حصول به هدف تنها یک مسیر مشخص را برای آینده خود انتخاب می نمایند.

جدول شماره ۶. طبقه بندی گزاره های ارائه شده در محورهای موضوعی آرمان ها.

| ردیف | دانشگاه/مؤسسه‌ی آموزش عالی    | اعتلای جامعه | اعتلای علم | اعتلای مؤسسه | جمع گزاره ها |
|------|-------------------------------|--------------|------------|--------------|--------------|
| ۱    | فنی خاورمیانه (ترکیه)         | ۲            |            |              | ۲            |
| ۲    | پرتلند (ایالات متحده)         | ۲            |            |              | ۲            |
| ۳    | گریفیث (استرالیا)             | ۱            |            |              | ۱            |
| ۴    | آزاد ایندیرا گاندی (هند)      | ۱            |            |              | ۱            |
| ۵    | استانفورد (ایالات متحده)      | ۱            |            |              | ۱            |
| ۶    | کمبریج (انگلستان)             |              | ۳          |              | ۳            |
| ۷    | ایالتی واشنگتن (ایالات متحده) |              | ۲          |              | ۲            |
| ۸    | آکسفورد بروکس (انگلستان)      |              | ۱          |              | ۱            |
| ۹    | فنی کورتین (استرالیا)         |              |            | ۱            | ۱            |
| ۱۰   | فنی کوئینزلند (استرالیا)      |              |            | ۱            | ۱            |
| ۱۱   | کلگری (کانادا)                |              |            | ۱            | ۱            |
| ۱۲   | مونرآل (کانادا)               |              |            | ۱            | ۱            |
| ۱۳   | آفریقای جنوبی (آفریقای جنوبی) | ۱            | ۱          |              | ۲            |
| ۱۴   | پاناما (آمریکای لاتین)        | ۱            | ۱          |              | ۲            |
| ۱۵   | ملک عبدالعزیز (عربستان سعودی) | ۱            | ۱          |              | ۲            |
| ۱۶   | منچستر (انگلستان)             | ۱            |            | ۲            | ۳            |
| ۱۷   | آکسفورد (انگلستان)            |              | ۱          | ۱            | ۲            |
| ۱۸   | آدلاید (استرالیا)             |              | ۱          | ۱            | ۲            |
| ۱۹   | فرانکفورت (آلمان)             |              | ۱          | ۱            | ۲            |
| ۲۰   | هیروشیما (ژاپن)               | ۱            | ۱          | ۱            | ۳            |
| ۲۱   | اندونزی (اندونزی)             | ۱            | ۱          | ۲            | ۴            |
| ۲۲   | ایالتی میشیگان (ایالات متحده) | ۱            | ۲          | ۱            | ۴            |
| ۲۳   | مالایا (مالزی)                | ۱            | ۱          | ۲            | ۴            |
| ۲۴   | ایالتی اوهایو (ایالات متحده)  | ۲            | ۱          | ۱            | ۴            |
|      | جمع کل گزاره ها               | ۱۷           | ۱۸         | ۱۶           | ۵۱           |
|      | جمع دانشگاه‌ها                | ۱۴           | ۱۴         | ۱۳           | ۲۴           |

ب- دسته دیگری از گزاره ها، بنظر منتخبی از "اهداف" مرتبط با عملکرد دانشگاه ها بودند. این گزاره ها معمولاً در ادامه گزاره های قبل و تحت عناوینی چون اهداف کلان یا خرد<sup>۱</sup>، مأموریت<sup>۲</sup> و مقصود<sup>۳</sup> ارائه گردیده بودند. "اهداف" دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی معمولاً در قالب گزاره هائی کلان و کیفی (اما ملموس تر و قابل دسترس تر از آرمان ها) و مرتبط با وظائف آموزش عالی در ابعاد مختلف آموزشی، پژوهشی یا خدماتی ارائه می گردند. محققین ضمن کمی تر دانستن هدف از آرمان، معتقد هستند که هدف از یک طرف با توجه به آرمان و از سوی دیگر با توجه به امکانات و توانایی های بالقوه تعیین می گردد (کافمن، ۱۳۷۴: ۱۹۴ الی ۲۰۳). در برنامه ریزی دانشگاه، تدوین اهداف از آن جهت که رفتار یا وضعیت عوامل دانشگاهی و سازمان دانشگاه را برای آینده ای نزدیک یا دور نشان می دهد به مراتب از رسالت ها [آرمان ها] ملموس تر است (یمنی، ۱۳۸۲: ۹۸).

از مجموع گزاره های بررسی شده، جمعاً ۱۹۶ گزاره (حدود ۲۵٪) به عنوان گزاره های "هدف" شناسائی شدند که نمونه هائی از آن ها در جدول ۷ ارائه گردیده است. این ۱۹۶ گزاره متعلق به ۳۰ دانشگاه منتخب بود (یعنی به طور متوسط نزدیک به ۶/۵ گزاره به ازاء هر دانشگاه) و در کل هیچ دانشگاهی در نمونه ها یافت نشد که در بیانیه ی خود گزاره ای با مفهوم "هدف" ارائه نکرده باشد. مقایسه میان گزاره های هدف و آرمان نشان می دهد که دانشگاه ها نزدیک به چهار برابر گزاره های آرمان گزاره هدف ارائه نموده اند. بدین ترتیب دانشگاه ها به ازاء هر یک گزاره آرمان بین سه الی چهار گزاره هدف بیان کرده اند. این خود بیانگر کمی تر شدن گزاره های هدف نسبت به آرمان است.

دقت در محتوای متن گزاره های "هدف" نشان داد که موضوعات مطرح در آن ها را نیز می توان حداقل در چهار محور موضوعی کلان زیر طبقه بندی نمود (جدول ۷):

- ۱- اهداف مرتبط با آموزش و برنامه آموزشی؛
- ۲- اهداف مرتبط با پژوهش و تولید علم؛
- ۳- اهداف مرتبط با ارائه خدمت به جامعه؛
- ۴- اهداف مرتبط با مدیریت، هدایت و اداره ی دانشگاه؛

<sup>1</sup> Objectives, Aims, Goals.

<sup>2</sup> Mission, Assignment.

<sup>3</sup> Purpose.

جدول شماره ۷. نمونه هائی از گزاره‌های "هدف" از بیانی‌ی دانشگاه‌های مختلف.

| ردیف | دانشگاه/مؤسسه‌ی آموزش عالی    | اهداف                                                 | محورهای موضوعی         |
|------|-------------------------------|-------------------------------------------------------|------------------------|
| ۱    | فنی خاورمیانه (ترکیه)         | رویکرد تدریس میان رشته‌ای.                            | آموزش و برنامه‌آموزشی  |
| ۲    | پرتلند (ایالات متحده)         | دگرگون کردن تعلیم و تربیت آموزشی در سطح کارشناسی.     | آموزش و برنامه‌آموزشی  |
| ۳    | اسکندریه (مصر)                | مولد دانش جدید.                                       | تولید علم و پژوهش      |
| ۴    | ملک عبدالعزیز (عربستان سعودی) | تفوق و برتری برنامه‌های پژوهشی.                       | تولید علم و پژوهش      |
| ۵    | ماساچوست (ایالات متحده)       | ارائه‌ی سرویس و خدمات برای همه‌ی افراد جامعه.         | خدمت به جامعه          |
| ۶    | پاناما (آمریکا)               | بستری همیشگی برای پاسخ‌گویی به تقاضاهای اجتماعی کشور. | خدمت به جامعه          |
| ۷    | فرانکفورت (آلمان)             | برقراری پیوند بین فعالیت‌های دانشگاهی.                | مدیریت و هدایت دانشگاه |
| ۸    | مالایا (مالزی)                | مدیریت کارآمد، مبتکرانه و متعهد.                      | مدیریت و هدایت دانشگاه |

با شناسائی چهار موضوع کلان اشاره شده، ۱۹۶ گزاره هدف استخراج شده از بیانی‌ی دانشگاه‌ها در چهار محور موضوعی فوق طبقه‌بندی و در جدول ۸ ارائه گردیدند. نتایج حاصل از بررسی جدول ۸ به شرح زیر است:

- با دقت در ردیف جمع کل گزاره‌ها، جمع تعداد گزاره‌ها در موضوعات مختلف بین ۳۴ الی ۶۸ مورد متغیر است، یعنی از نظر دانشگاه‌ها برخی موضوعات نسبت به موضوعات دیگر اولویت داشته‌اند. تعداد ۲۸ دانشگاه از ۳۰ دانشگاه منتخب (بیش از ۹۳٪) جمعاً ۶۸ گزاره در موضوع "آموزش و برنامه‌آموزشی" ارائه نموده‌اند (به طور متوسط حدود ۲/۴ گزاره به ازاء هر دانشگاه). این می‌تواند به این معنی باشد که موضوع "آموزش و برنامه‌آموزشی" مهمترین هدف دانشگاه‌ها می‌باشد. موضوعات دیگر به ترتیب اولویت شامل "مدیریت و هدایت دانشگاه" با ۵۵ گزاره توسط ۲۲ دانشگاه (حدود ۲/۵ گزاره به ازاء هر دانشگاه)، "خدمت به

جامعه" با ۳۹ گزاره توسط ۲۴ دانشگاه (حدود ۱/۶ گزاره به ازاء هر دانشگاه) و "تولید علم و پژوهش" با ۳۴ گزاره توسط ۲۳ دانشگاه (حدود ۱/۵ گزاره به ازاء هر دانشگاه) می باشند.

- با دقت در ستون انتهائی جمع گزاره ها، اکثر دانشگاه ها (۲۴ مورد از ۳۰ مورد) بیش از ۴ گزاره هدف داشته اند و تنها ۲ دانشگاه دارای یک یا دو گزاره هدف بوده اند. بعلاوه در ستون جمع موضوع، ۱۴ دانشگاه (نزدیک به نیمی از موارد) در هر چهار محور موضوعی و ۱۱ دانشگاه نیز در سه محور موضوعی هدف ارائه نموده اند. تنها ۲ دانشگاه در یک محور موضوعی هدف داشته اند. بدین ترتیب، اکثر دانشگاه ها تلاش نموده اند که در اغلب موضوعات کلان اشاره شده، گزاره ای ارائه نمایند. این بدان معنی می تواند باشد که اهداف اشاره شده، همگی از اهمیت و اولویت بالائی برخوردار هستند.

جدول شماره ۸. طبقه بندی گزاره های ارائه شده در دسته های چهارگانه ی موضوعی اهداف.

| ردیف | دانشگاه/مؤسسه ی آموزش عالی    | آموزش و برنامه آموزشی | مدیریت و هدایت دانشگاه | خدمت به جامعه | تولید علم و پژوهش | جمع موضوع | جمع گزاره ها |
|------|-------------------------------|-----------------------|------------------------|---------------|-------------------|-----------|--------------|
| ۱    | فرانکفورت (آلمان)             | ۴                     | ۳                      | ۲             | ۳                 | ۴         | ۱۲           |
| ۲    | فنی کوئینزلند (استرالیا)      | ۳                     | ۴                      | ۳             | ۲                 | ۴         | ۱۲           |
| ۳    | پرتلند (ایالات متحده)         | ۳                     | ۴                      | ۲             | ۱                 | ۴         | ۱۰           |
| ۴    | اسکندریه (مصر)                | ۳                     | ۳                      | ۱             | ۱                 | ۴         | ۸            |
| ۵    | کالیفرنیا (ایالات متحده)      | ۲                     | ۳                      | ۲             | ۱                 | ۴         | ۸            |
| ۶    | آفریقای جنوبی (آفریقای جنوبی) | ۲                     | ۲                      | ۳             | ۱                 | ۴         | ۸            |
| ۷    | فنی خاورمیانه (ترکیه)         | ۲                     | ۳                      | ۱             | ۲                 | ۴         | ۸            |
| ۸    | آکسفورد (انگلستان)            | ۴                     | ۱                      | ۱             | ۱                 | ۴         | ۷            |
| ۹    | کمبریج (انگلستان)             | ۲                     | ۳                      | ۱             | ۱                 | ۴         | ۷            |
| ۱۰   | پاناما (آمریکای لاتین)        | ۳                     | ۱                      | ۱             | ۱                 | ۴         | ۶            |
| ۱۱   | مالایا (مالزی)                | ۱                     | ۲                      | ۲             | ۱                 | ۴         | ۶            |
| ۱۲   | ایالتی اوهایو (ایالات متحده)  | ۱                     | ۳                      | ۱             | ۱                 | ۴         | ۶            |
| ۱۳   | آدلاید (استرالیا)             | ۱                     | ۲                      | ۱             | ۱                 | ۴         | ۵            |
| ۱۴   | م.ت.ماساچوست (ایالات متحده)   | ۱                     | ۱                      | ۱             | ۲                 | ۴         | ۵            |
| ۱۵   | آزاد ایندیرا گاندی (هند)      | ۵                     | ۵                      |               | ۲                 | ۳         | ۱۲           |
| ۱۶   | منچستر (انگلستان)             | ۲                     | ۳                      | ۴             |                   | ۳         | ۹            |
| ۱۷   | هیروشیما (ژاپن)               | ۳                     |                        | ۲             | ۳                 | ۳         | ۸            |
| ۱۸   | گریفیث (استرالیا)             | ۳                     | ۲                      |               | ۱                 | ۳         | ۶            |

|    |                               |     |     |     |     |     |     |
|----|-------------------------------|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
| ۱۹ | آکسفورد بروکس (انگلستان)      | ۲   | ۳   | ۱   |     | ۳   | ۶   |
| ۲۰ | کلگری (کانادا)                | ۳   | ۱   | ۱   |     | ۳   | ۵   |
| ۲۱ | بانکوک (تایلند)               | ۱   |     | ۲   | ۲   | ۳   | ۵   |
| ۲۲ | کیپ تاون (آفریقای جنوبی)      | ۲   |     | ۲   | ۱   | ۳   | ۵   |
| ۲۳ | ایالتی میشیگان (ایالات متحده) | ۲   | ۱   | ۱   |     | ۳   | ۴   |
| ۲۴ | ملک عبدالعزیز (عربستان سعودی) |     | ۲   | ۱   | ۱   | ۳   | ۴   |
| ۲۵ | مونترآل (کانادا)              | ۱   |     | ۱   | ۱   | ۳   | ۳   |
| ۲۶ | ایالتی واشنگتن (ایالات متحده) | ۶   | ۳   |     |     | ۲   | ۹   |
| ۲۷ | موگادیشو (سومالی)             | ۳   |     | ۲   |     | ۲   | ۵   |
| ۲۸ | اندونزی (اندونزی)             | ۲   |     |     | ۲   | ۲   | ۴   |
| ۲۹ | فنی کورتین (استرالیا)         |     |     |     | ۲   | ۱   | ۲   |
| ۳۰ | استانفورد (ایالات متحده)      | ۱   |     |     |     | ۱   | ۱   |
|    | جمع کل گزاره ها               | ۶۸  | ۵۵  | ۳۹  | ۳۴  | ۹۵  | ۱۹۶ |
|    | جمع دانشگاه‌ها                | ۲۸  | ۲۲  | ۲۴  | ۲۳  | ۳۰  | ۳۰  |
|    | معدل تعداد گزاره              | ۲/۴ | ۲/۵ | ۱/۶ | ۱/۵ | ۳/۲ | ۶/۵ |

البته موارد خاص جالب توجه دیگری نیز در جدول ۸ قابل مشاهده است. به عنوان مثال دانشگاه ایالتی واشنگتن (ردیف ۲۶) دارای ۹ گزاره هدف است که همگی آن‌ها تنها در دو محور موضوعی "آموزش و برنامه آموزشی" و "مدیریت و هدایت دانشگاه" ارائه گردیده اند. در میان کل دانشگاه‌ها بیشترین تعداد گزاره در یک موضوع متعلق به همین دانشگاه یعنی تعداد ۶ گزاره در موضوع "آموزش و برنامه آموزشی" می باشد. مورد خاص دیگر مربوط به دانشگاه استانفورد (ردیف ۳۰) است که تنها یک گزاره هدف در محور "آموزش و برنامه آموزشی" ارائه نموده است. این دانشگاه در بخش قبل نیز تنها یک آرمان در زمینه "اعتلای جامعه" ارائه نموده بود.

ج- دسته دیگری از گزاره ها به نوعی گزیده ای از "اصول"، "اخلاقیات" یا "ارزش های انسانی، اجتماعی یا فرهنگی" بوده و بیشتر متوجه موضوعات پرورشی و عمومی (تا تخصصی) بودند. "ارزش ها" معمولاً با گزاره هائی کیفی، ایده آل هائی را مرتبط با اصول و اخلاقیات فردی، اجتماعی و پرورشی انسان ارائه می نمایند. جهت توضیح بیشتر ارائه‌ی نمونه هائی از این گزاره ها را می توان در اصول و مبانی ارزش های اسلامی دانشگاه‌های کشور که

در گزارش "اصول حاکم بر دانشگاه اسلامی" (وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۷۷) تدوین گردیده مشاهده نمود.

در بررسی بیانی‌های دانشگاه‌ها، این گزاره‌ها گاه پیش از گزاره‌های آرمان یا بعد از آن و گاه درآمیخته با گزاره‌های آرمان یا اهداف و یا مستقل از آن‌ها و بیشتر تحت عناوینی چون ارزش‌ها<sup>۱</sup>، اصول<sup>۲</sup> و باورها<sup>۳</sup> ارائه گردیده بودند. از مجموع گزاره‌های بررسی شده، جمعاً ۸۱ گزاره (حدود ۱۰٪ از کل گزاره‌ها) به عنوان گزاره‌های "ارزش" شناسائی شدند که نمونه‌هایی از آن‌ها در جدول ۹ ارائه گردیده است. این ۸۱ گزاره متعلق به ۲۴ دانشگاه بودند (یعنی به طور متوسط بیش از ۳ گزاره به ازاء هر دانشگاه)<sup>۴</sup>.

جدول شماره ۹. نمونه‌هایی از گزاره‌های "ارزش" از بیانی‌های دانشگاه‌های مختلف.

| ردیف | دانشگاه/مؤسسه آموزش عالی | ارزش‌ها                                                 | محورهای موضوعی        |
|------|--------------------------|---------------------------------------------------------|-----------------------|
| ۱    | اسکندریه (مصر)           | پرورش اعتماد به نفس و شجاعت عمل در دانشجویان.           | اعتماد به نفس         |
| ۲    | استانفورد (ایالات متحده) | تشویق جرأت و شهامت در همه کارها.                        | اعتماد به نفس         |
| ۳    | پرتلند (ایالات متحده)    | ایفای نقش به عنوان شهروندی مسئول و عضوی از جامعه جهانی. | احساس مسئولیت         |
| ۴    | آکسفورد بروکس (انگلستان) | دلسوزی در کار.                                          | احساس مسئولیت         |
| ۵    | مالابا (مالزی)           | ترویج ارزش‌های والای انسانی.                            | اخلاق و کمالات انسانی |
| ۶    | فنی خاور میانه (ترکیه)   | تربیت انسان‌هایی با لیاقت.                              | اخلاق و کمالات انسانی |
| ۷    | گریفیت (استرالیا)        | پرورش خلاقیت.                                           | خلاقیت و تفکر         |
| ۸    | هیروشیما (ژاپن)          | تربیت انسان‌هایی همه‌جانبه و چندبعدی.                   | خلاقیت و تفکر         |

<sup>۱</sup> Values.

<sup>۲</sup> Principles.

<sup>۳</sup> Beliefs.

<sup>۴</sup> شش دانشگاه (آکسفورد، ایالتی میشیگان، پاناما، ملک عبدالعزیز، منچستر و مونرآل) گزاره‌ای با مفهوم "ارزش" ارائه نداده بودند.

|    |                              |                                                           |                        |
|----|------------------------------|-----------------------------------------------------------|------------------------|
| ۹  | آدلاید (استرالیا)            | آزادی بیان، پرسش و تفحص.                                  | آزادی تفکر و بیان، ... |
| ۱۰ | ایالتی اوهایو (ایالات متحده) | استقبال و یادگیری از تنوع نظرات و فرهنگ ها.               | آزادی تفکر و بیان، ... |
| ۱۱ | فرانکفورت (آلمان)            | دانشگاهی مدنی و خالی از تعصب.                             | آزادی تفکر و بیان، ... |
| ۱۲ | ایالتی اوهایو (ایالات متحده) | گشودن در جهان به سوی دانشجویان.                           | آزادی تفکر و بیان، ... |
| ۱۳ | گریفیث (آسترالیا)            | برابری و عدالت اجتماعی.                                   | برابری اجتماعی         |
| ۱۴ | کمبریج (انگلستان)            | دوری از تبعیض.                                            | برابری اجتماعی         |
| ۱۵ | بانکوک (تایلند)              | حفظ و انتقال میراث فرهنگی به دانشجویان و به جامعه.        | میراث فرهنگی           |
| ۱۶ | موگادیشو (سومالی)            | حفظ میراث فرهنگی ملی.                                     | میراث فرهنگی           |
| ۱۷ | واشنگتن                      | کار تیمی: ارزش گذاردن به روحیه جمعی و رای دغدغه های شخصی. | موارد دیگر             |
| ۱۸ | مالایا (مالزی)               | شایسته سالاری (مدیریت توسط افراد لایق).                   | موارد دیگر             |

دقت در محتوای متن گزاره های "ارزش" نشان داد که موضوعات مطرح در آن ها حداقل در هفت محور اصلی زیر قابل طبقه بندی می باشند (جدول ۹):

- ۱- آزادی تفکر و بیان، تنوع عقاید و دوری از تعصب؛
  - ۲- برابری حقوق و عدالت اجتماعی؛
  - ۳- پرورش ذهن متفکر، خلاق و حقیقت جو؛
  - ۴- پرورش اعتماد به نفس، جسارت و جستجو گری (خصوصاً در فراگیری دانش)؛
  - ۵- تقویت احساس مسئولیت و تعهد نسبت به جامعه؛
  - ۶- توجه به اخلاق، کمالات انسانی و کار متعالی؛
  - ۷- ارزش نهادن به میراث فرهنگی و تاریخی؛
- دیگر موارد معدود نیز چون تکیه بر کار گروهی یا استفاده از افراد لایق و شایسته سالاری نیز دیده می شدند.

در ادامه و با شناسائی هشت موضوع کلان اشاره شده، ۸۱ گزاره ارزش استخراج شده از بیانیه‌ی دانشگاه‌ها در هفت محور موضوعی فوق طبقه بندی و در جدول ۱۰ ارائه گردیدند. نتایج حاصل از بررسی جدول ۱۰ به شرح زیر است:

- با دقت در ردیف جمع کل گزاره ها، جمع تعداد گزاره ها در موضوعات مختلف بین ۵ الی ۱۶ مورد متغیر است، یعنی از نظر دانشگاه‌ها برخی موضوعات نسبت به موضوعات دیگر اولویت داشته اند. تعداد ۱۳ دانشگاه از ۲۴ دانشگاه منتخب (بیش از نیمی از دانشگاه‌ها) جمعاً ۱۶ گزاره در موضوع "آزادی تفکر و بیان، تنوع عقاید و دوری از تعصب" ارائه نموده اند (به طور متوسط حدود ۱/۲ گزاره به ازاء هر دانشگاه). موضوعات دیگر به ترتیب اولویت شامل "برابری حقوق و عدالت اجتماعی" و "پرورش ذهن متفکر، خلاق و حقیقت جو" هر دو با ۱۲ گزاره توسط ۹ دانشگاه (حدود ۱/۳ گزاره به ازاء هر دانشگاه)، "توجه به اخلاق، کمالات انسانی و کار متعالی" با ۱۱ گزاره توسط ۹ دانشگاه (حدود ۱/۲ گزاره به ازاء هر دانشگاه)، "پرورش اعتماد به نفس، جسارت و جستجوگری" با ۱۱ گزاره توسط ۸ دانشگاه (حدود ۱/۴ گزاره به ازاء هر دانشگاه)، "تقویت احساس مسئولیت و تعهد نسبت به جامعه" با ۹ گزاره توسط ۸ دانشگاه (حدود ۱/۱ گزاره به ازاء هر دانشگاه) و "ارزش نهادن به میراث فرهنگی و تاریخی" با ۵ گزاره توسط ۵ دانشگاه (یعنی ۱ گزاره به ازاء هر دانشگاه) می باشند.
- با دقت در ستون آخر یعنی جمع گزاره ها، نزدیک به نیمی از دانشگاه‌ها (۱۱ مورد از ۲۴ مورد) یک یا حداکثر دو گزاره ارزش ارائه نموده اند. بعلاوه در ستون جمع موضوع نیز نیمی از دانشگاه‌ها (۱۲ مورد از ۲۴ مورد) در یک یا حداکثر دو موضوع گزاره ای ارائه نموده اند. هیچ دانشگاهی در همه محوره‌های موضوعی گزاره ارائه ننموده و تنها نیمی از دانشگاه‌ها در بیش از نیمی از موضوعات گزاره ارزش ارائه نموده اند. بدین ترتیب اکثر دانشگاه‌ها متخبی از گزاره‌های ارزش را انتخاب کرده اند. این بدان معنی می تواند باشد که ارزش ها نیز همچون آرمان ها به صورت محدود انتخاب می شوند.
- البته موارد خاص قابل توجه دیگری نیز در جدول ۱۰ قابل رؤیت است. به عنوان مثال، موضوع "ارزش نهادن به میراث فرهنگی و تاریخی" عمدتاً توسط دانشگاه‌های آسیائی و آفریقائی مورد توجه قرار گرفته است. یا تنها ارزش منتخب دانشگاه آزاد ایندیرا گاندی (هندوستان) "برابری حقوق و عدالت اجتماعی" است. بنظر می رسد که دانشگاه‌ها متناسب

با تفکرات و عقاید خود ممکن است موضوع یا موضوعاتی محدود از میان "ارزش‌ها" و "اصول بنیادی" را در بیانی‌های چشم انداز خود مورد توجه قرار دهند.

جدول شماره ۱۰. طبقه‌بندی گزاره‌های ارائه شده در دسته‌های هفت گانۀ موضوعی ارزش‌ها.

| ردیف | دانشگاه/مؤسسه آموزش عالی     | آزادی تفکر و بیان، تنوع عقاید، دوری از تعصب و ... | برابری حقوق و عدالت اجتماعی | پرویش ذهن متفکر، خلاق و حقیقت‌جو | توجه به اخلاق و کمال انسانی | پرویش اعتماد به نفس، جسارت و جستجوگری | مسئولیت و تعهد نسبت به جامعه | ارزش نهادن به میراث فرهنگی و تاریخی | پرویش روحیه انجام کار گروهی، تکیه بر شایسته‌سالاری | جمع موضوع | جمع گزاره‌ها |
|------|------------------------------|---------------------------------------------------|-----------------------------|----------------------------------|-----------------------------|---------------------------------------|------------------------------|-------------------------------------|----------------------------------------------------|-----------|--------------|
| ۱    | آزاد ایندیرا گاندی (هند)     |                                                   | ۱                           |                                  |                             |                                       |                              |                                     |                                                    | ۱         | ۱            |
| ۲    | کلگری (کانادا)               |                                                   |                             | ۱                                |                             |                                       |                              |                                     |                                                    | ۱         | ۱            |
| ۳    | آندونزی (آندونزی)            |                                                   |                             |                                  |                             |                                       |                              | ۱                                   |                                                    | ۱         | ۱            |
| ۴    | موگادیشو (سومالی)            |                                                   |                             |                                  |                             |                                       |                              | ۱                                   |                                                    | ۱         | ۱            |
| ۵    | استانفورد (ایالات متحده)     |                                                   |                             |                                  |                             | ۲                                     |                              |                                     |                                                    | ۱         | ۲            |
| ۶    | پرتلند (ایالات متحده)        |                                                   |                             |                                  |                             | ۲                                     |                              |                                     |                                                    | ۱         | ۲            |
| ۷    | کمبریج (انگلستان)            | ۱                                                 | ۱                           |                                  |                             |                                       |                              |                                     |                                                    | ۲         | ۲            |
| ۸    | فنی خاورمیانه (ترکیه)        | ۱                                                 |                             | ۱                                |                             |                                       |                              |                                     |                                                    | ۲         | ۲            |
| ۹    | تک. ماساچوست (ایالات)        | ۱                                                 |                             |                                  |                             | ۱                                     |                              |                                     |                                                    | ۲         | ۲            |
| ۱    | فرانتفورت (آلمان)            | ۱                                                 |                             |                                  |                             |                                       |                              | ۱                                   |                                                    | ۲         | ۲            |
| ۱    | هیروشیما (ژاپن)              |                                                   |                             | ۱                                | ۱                           |                                       |                              |                                     |                                                    | ۲         | ۲            |
| ۱    | ایالتی اوهایو (ایالات متحده) | ۲                                                 |                             |                                  |                             | ۲                                     |                              |                                     |                                                    | ۲         | ۴            |
| ۱    | پانکوک (تایلند)              |                                                   | ۱                           |                                  |                             | ۱                                     |                              | ۱                                   |                                                    | ۳         | ۳            |
| ۱    | آکسفورد بروکس (انگلستان)     |                                                   |                             | ۱                                |                             |                                       | ۱                            |                                     |                                                    | ۳         | ۳            |
| ۱    | آفریقای جنوبی (آفریقای)      | ۱                                                 | ۲                           |                                  | ۱                           |                                       |                              |                                     |                                                    | ۳         | ۴            |
| ۱    | کالیفرنیا (ایالات متحده)     | ۱                                                 | ۱                           | ۲                                |                             |                                       |                              |                                     |                                                    | ۳         | ۴            |
| ۱    | اسکندریه (مصر)               |                                                   |                             | ۳                                |                             | ۱                                     | ۱                            |                                     |                                                    | ۳         | ۵            |
| ۱    | فنی کوئینزلند (استرالیا)     |                                                   | ۱                           | ۱                                | ۱                           |                                       | ۱                            |                                     |                                                    | ۴         | ۴            |
| ۱    | آدلاید (استرالیا)            | ۱                                                 | ۲                           | ۱                                |                             |                                       |                              |                                     |                                                    | ۴         | ۵            |
| ۲    | گریفیث (استرالیا)            | ۱                                                 | ۲                           | ۱                                |                             |                                       | ۱                            |                                     |                                                    | ۴         | ۵            |
| ۲    | فنی کورتن (استرالیا)         | ۱                                                 |                             |                                  |                             | ۲                                     | ۱                            | ۱                                   |                                                    | ۴         | ۵            |
| ۲    | کیپ تاون (آفریقای جنوبی)     | ۱                                                 | ۱                           |                                  | ۱                           | ۱                                     |                              | ۱                                   |                                                    | ۵         | ۵            |
| ۲    | ایالتی واشنگتن (ایالات)      | ۲                                                 |                             |                                  | ۱                           | ۱                                     |                              |                                     | ۲                                                  | ۵         | ۷            |
| ۲    | مالایا (مالزی)               | ۲                                                 |                             | ۱                                | ۳                           |                                       | ۱                            |                                     | ۲                                                  | ۵         | ۹            |
|      | جمع کل گزاره‌ها              | ۱۶                                                | ۱۲                          | ۱۲                               | ۱۱                          | ۱۱                                    | ۹                            | ۵                                   | ۵                                                  | ۶         | ۸            |
|      | جمع دانشگاه‌ها               | ۱۳                                                | ۹                           | ۹                                | ۹                           | ۸                                     | ۸                            | ۵                                   | ۳                                                  | ۲         | ۲            |
|      | معدل گزاره‌ها                | ۱/۲                                               | ۱/۳                         | ۱/۳                              | ۱/۲                         | ۱/۴                                   | ۱/۱                          | ۱                                   | ۱/۶                                                | ۷         | ۴            |

د- دو دسته دیگر از گزاره ها، یکی اشاره به "راهبردها" و یا "سیاست های راهبردی" و دیگری اشاره به "سیاست های اجرایی" داشتند. مجموع گزاره های این دو دسته بالغ بر ۴۷۰ مورد می رسد که با توجه به حجم زیاد مطالب، بحث و گفتگوی تفصیلی راجع به آن ها را به فرصت دیگری خواهیم سپرد. تنها به منظور روشن تر شدن تعاریف ارائه شده تا این مرحله توضیح خلاصه ای از این دسته گزاره ها نیز در اینجا ارائه می گردد. گزاره های "راهبرد" معمولاً مستقل از گزاره های سه دسته قبل و بیشتر تحت عناوینی چون راهبرد<sup>۱</sup>، برنامه راهبردی<sup>۲</sup> و برنامه<sup>۳</sup> ارائه گردیده بودند. گزاره هایی چون "جذب دانشجویان با کیفیت بالا از انگلستان و دیگر نقاط جهان" در "بیانیه ی رسالت" دانشگاه آکسفورد (در جدول ۱)، یا "بازبینی و به روز کردن برنامه تحصیلی رشته های مختلف" تحت عنوان "چشم انداز ما" در دانشگاه پاناما (در جدول ۲) و یا "استخدام اعضاء هیئت علمی با کیفیت در سطح جهانی" تحت عنوان "اهداف و تقدم های راهبردی" دانشگاه اوهایو (در جدول ۳) جزو "راهبرد" دانشگاه ها به حساب می آیند. گزاره های "سیاست های اجرایی" معمولاً در ادامه گزاره های دسته قبل یعنی گزاره های راهبردی و بیشتر تحت عناوینی چون برنامه عملیاتی<sup>۴</sup>، نکات اجرایی<sup>۵</sup>، سیاست های اجرایی<sup>۶</sup>، دستورکار<sup>۷</sup> و اقدامات<sup>۸</sup> ارائه گردیده بودند. گزاره هایی چون چون "استخدام ۱۲ عضو هیأت علمی با بیشترین توانایی ها و امتیازهای ویژه در تخصص هایشان، در ۳ الی ۵ سال آینده" یا "تغییر شکل کتابخانه به یک مرکز اطلاع رسانی قرن بیست و یکم ظرف ۵ تا ۱۰ سال آینده" زیر عنوان "سیاست های اجرایی" دانشگاه اوهایو (در جدول ۳) را جزو "سیاست های اجرایی" دانشگاه ها می توان به شمار آورد. محققین "راهبردها" (استراتژی ها) را مجموعه حرکات و اقدامات اصلی برای دستیابی به اهداف و نیز

---

1 Strategy.

2 Strategic Plan/Strategic Priorities.

3 Plans/Top-level Plans.

4 Action Plan.

5 Implementation Points.

6 Action Policies.

7 Agenda.

8 Actions.

"سیاست‌ها" را شرح کلی اقداماتی که بر اساس آن‌ها تصمیمات مربوط به راه‌های رسیدن به راهبردها (استراتژی‌ها)، مشخص می‌گردند، می‌دانند (پورظهیر، ۱۳۷۲)<sup>۱</sup>.

### جمع بندی

همانگونه که در ابتدا نیز اشاره شد، هدف از نگارش این مقاله، ارائه تصویری کلی از بیانی‌ی چشم انداز دانشگاه‌ها و تلاش به منظور شناخت بهتر آن‌ها بود. در این راه، محتوای مطالب ارائه شده در بیانی‌ی دانشگاه‌ها به گزاره‌های مستقل تجزیه و از موضوعات کلان و کیفی تا تفصیلی و کمی حداقل در پنج عنوان کلی آرمان‌ها، اهداف، ارزش‌ها، راهبردها و سیاست‌های اجرایی طبقه بندی گردیدند. بیشترین تعداد گزاره‌ها (۴۷۰ مورد یعنی حدود ۵۹٪) متعلق به دو دسته راهبردها و سیاست‌های اجرایی و بقیه (۳۲۸ مورد یعنی حدود ۴۱٪) متعلق به سه دسته آرمان‌ها (۶٪)، اهداف (۲۵٪) و ارزش‌ها (۱۰٪) بود که با توجه به حجم زیاد مطالب، در این مقاله تنها امکان بررسی سه عنوان "آرمان‌ها"، "اهداف" و "ارزش‌ها" بدست آمد و صحبت راجع به عناوین دیگر به فرصت‌های بعدی سپرده شد.

نکات مهم حاصل از جستجوهای انجام شده را می‌توان در موارد زیر خلاصه نمود:

- ۱- اکثر دانشگاه‌ها واجد آرمان هستند و آن‌را در اولین برخورد مخاطبین با بیانی‌ی خود ارائه می‌نمایند. دانشگاه‌ها معمولاً آرمان‌های محدود و بعضاً واحد انتخاب می‌نمایند. به همین دلیل مطالبی نیز که با این عنوان در بیانی‌ی دانشگاه‌ها ارائه می‌گردند، هم از نظر کمی و هم از نظر تنوع محدود می‌باشند. دانشگاه‌ها معمولاً "آرمان" خود را در یکی از محورهای "اعتلای مؤسسه"، "اعتلای جامعه و بشریت" و "اعتلای علم و دانش" انتخاب می‌نمایند.
- ۲- همه دانشگاه‌ها در بیانی‌ی خود واجد اهدافی هستند که معمولاً در ادامه آرمان‌ها ارائه می‌گردند. دانشگاه‌ها معمولاً اهداف نسبتاً متعددی در چهار محور اصلی مرتبط با وظائف آموزش عالی یعنی "آموزش"، "پژوهش"، "خدمت به جامعه" و "مدیریت دانشگاه" طرح می‌نمایند. در این میان موضوع "آموزش و برنامه آموزشی" مهمترین اولویت دانشگاه‌ها می‌باشد.

<sup>۱</sup> البته در بیانی‌ی دانشگاه‌ها غیر از موارد اشاره شده گاه مطالبی در مورد خصوصیات یا ویژگی‌های دانشگاه یا روش‌های دستیابی به برنامه یا چشم انداز دانشگاه نیز به چشم می‌خورد که خارج از مباحث این مقاله است.

۳- اکثر دانشگاه‌ها واجد گزاره‌هایی از ارزش یا اصول بنیادی می‌باشند که آن‌ها را سرلوحه‌ی فعالیت‌های خود قرار می‌دهند. موضوعاتی که دانشگاه‌ها در این دسته از گزاره‌ها انتخاب می‌نمایند، نسبتاً متنوع می‌باشند. ارزش‌ها یا اصول بنیادی مورد توجه دانشگاه‌ها در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی و عمدتاً شامل موضوعاتی چون "آزادی تفکر و بیان"، "آزادی تنوع عقاید"، "دوری از تعصب"، "برابری حقوق و عدالت اجتماعی"، "پرورش ذهن متفکر، خلاق و حقیقت‌جو"، "توجه به اخلاق و کمال انسانی"، "پرورش اعتماد به نفس"، "جسارت و جستجوگری"، "پرورش حس مسئولیت و تعهد نسبت به جامعه" و "ارزش نهادن به میراث فرهنگی و تاریخی" می‌باشند.

روشن است که تأمل و جستجو در این گزاره‌ها می‌تواند لایه‌ها و زمینه‌های متنوع دیگری نیز پیدا کند. یکی از زمینه‌های تحقیق ممکن است تفصیل بیشتر در هر عنوان اصلی باشد. به عنوان مثال "اهداف" در بیانیه‌ی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی (که در این گزارش نزدیک به ۲۰۰ گزاره را به خود اختصاص داده بود) خود می‌تواند محور بررسی مفصل دیگری باشد. زمینه‌ی دیگر تحقیق می‌تواند بررسی ارتباط محتوایی میان عناوین اصلی (آرمان‌ها، اهداف و ...) باشد. در این بررسی می‌توان ارتباط میان گزاره‌های مختلف در هر عنوان را از نظر میزان اتکا یا استقلال آن‌ها به یکدیگر مورد توجه قرار داد. تحقیق دیگر می‌تواند مطالعه‌ی تطبیقی میان مؤسسات مختلف آموزشی یعنی بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های مؤسسات با یکدیگر از نظر نوع و محتوای بیانیه‌ها (آرمان‌ها، اهداف، ارزش‌ها، راهبردها و سیاست‌های اجرایی) باشد. در این تحقیق نیز ممکن است شباهت‌ها یا تفاوت‌هایی میان مؤسسات مختلف در نقاط مختلف جهان پیدا نمود که الگوهای مختلف تصمیم‌گیری را معلوم سازد.

بیانیه‌ی دانشگاه‌ها خود نشانگر این مطلب مهم است که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به صورت هدفمند و برنامه‌ریزی شده به سوی آینده قدم برمی‌دارند. این مؤسسات اهداف و برنامه‌های آینده‌ی خود را در معرض دید همگان قرار می‌دهند تا بدینوسیله نه تنها در جذب افراد متناسب با نیازها و پیش‌بینی‌های خود اقدام نمایند بلکه همه‌ی خانواده‌ی خود را ملزم به انجام برنامه‌ها و دستیابی به اهداف تعیین شده نموده (به نوعی خود را در عمل انجام شده قرار می‌دهند) و عملکردشان را نیز در معرض قضاوت همگان قرار دهند.

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جهان با توجه به شرایط منحصر بفرد خود و نیز محیطی که در آن حضور دارند اقدام به تدوین بیانی‌ی چشم انداز آینده شان می نمایند. لذا این مؤسسات، به منظور تدوین چنین بیانی‌هائی، لازم است که شناخت هر چه بهتر از خود (گذشته و حال) و نیز شرایط جامعه‌ای که در آن حضور دارند را از واجبات مقدم بر چنین اقداماتی بدانند. این مؤسسات در صحنه‌ای رقابتی (جهت کسب موقعیت و تعریفی مستقل برای خود) قرار دارند. در صورت قرارگیری و حفظ این شرایط با ایجاد تمرکز بر نیروها و توان بالقوه خود، مؤثرتر از گذشته پیشرفت نموده و به سوی آینده قدم برخواهند داشت. این بدان معنی است که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ضمن تأکید بر توان بالقوه خود اولاً: نیازمند استقلال نسبی در تعیین آینده شان بوده، ثانیاً: جهت پیشرفت کمی و کیفی لازم است که زمینه‌ها و حوزه‌های فعالیت خود را محدود نمایند؛ چرا که پیشرفت در همه زمینه‌ها با توجه به محدودیت منابع و رقبا کند و غیر محسوس خواهد بود.

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جهان به عنوان مهد تولید و اشاعه‌ی دانش بشر، بر تعقل و برنامه‌ریزی، آینده‌نگری، توجه به کیفیت، عمل صحیح و از همه مهمتر کمک به جامعه و اجتماع بشری تأکید دارند و وظیفه‌ی اصلی خود یعنی آموزش نیروهای متخصص را به واسطه‌ی وظائف دیگر کم‌رنگ نمی نمایند.

در پایان، پیشنهاد می‌گردد دانشگاه‌ها و مؤسسات کشور نیز به منظور حرکت هدفمند و برنامه‌ریزی شده برای آینده، نسبت به ترسیم بیانی‌ای از اهداف و چشم اندازهایشان اقدام نمایند. هنگامی که از برنامه‌ریزی و پیش‌بینی آینده سخن می‌رانیم برخی از محدود شدن حرکت‌های آینده می‌هراسند. اما در این بحث شاید اغراق آمیز نباشد که ادعا نمائیم منظور از برنامه‌ریزی اشاعه‌ی تفکر معتقد بر برنامه‌ریزی در مؤسسه بوده و تفکر راجع به برنامه‌ریزی و پیش‌بینی آینده، به نوعی از نگارش آن مهم‌تر می‌باشد. بعلاوه در مسیر تهیه بیانی‌ی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی از یک فایده اصلی نیز نباید غافل شد. از آنجا که برنامه‌ریزی صحیح بدون شناخت کامل از خود میسر نمی‌باشد، لذا یکی از فوائد این اقدامات دستیابی به شناخت کامل و همه‌جانبه از شرایط موجود مؤسسات خواهد بود. هر مؤسسه نیز با شناخت درست از خود می‌تواند پاسخگوی برخی نیازهای کشور یا منطقه باشد. بدین ترتیب بیانی‌ی

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اولاً مبتنی بر شرائط و امکانات مؤسسه (شناخت وضع موجود) و ثانیاً: مناسب‌ترین جایگاهی که می‌توان برای آن‌ها در کشور یا منطقه متصور شد (به عنوان مثال نقشه جامع علمی کشور) شکل می‌گیرد. در این شرائط هر یک از این مؤسسات می‌توانند در عین رقابت سالم با یکدیگر مأموریت خاص و منحصر به فردی را نیز برای رشد و تعالی بهتر آینده‌ی خود انتخاب نمایند.

## فهرست منابع:

پورظهیر، علی تقی (۱۳۷۲). "نظام برنامه ریزی توسعه‌ی آموزش عالی/دانشگاه"، فصلنامه‌ی پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی؛ شماره ۳، پائیز ۱۳۸۲.

راولی، دانیل جیمز، ه. د. لوژان، م. ج. دولنس (۱۳۸۲). "تغییر راهبردی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی: برنامه ریزی برای بقا و موفقیت"، ترجمه: حمیدرضا آراسته، تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، ص ۱۵۶.

کافمن، راجر؛ ج. هرمن (۱۳۷۴). "برنامه ریزی استراتژیک در نظام آموزشی؛ بازاندیشی، بازسازی ساختارها، بازآفرینی"، ترجمه: فریده مشایخ و عباس بازرگان، تهران: انتشارات مدرسه.

"نقش مهندسین مشاور"، (۱۳۸۶). دفتر دوم: بررسی آرمان‌ها، اهداف و راهبردهای دانشگاه‌های جهان؛ از مجموعه گزارش‌های برنامه راهبردی دانشگاه بوعلی سینا (همدان)، تهران.

یمنی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۸۲)؛ برنامه ریزی توسعه دانشگاهی، نظریه‌ها و تجربه‌ها؛ دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

"اصول حاکم بر دانشگاه اسلامی" (۱۳۷۷). مصوب جلسه‌ی ۴۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی، (نامه ۱۶۵۳۶/و مورخ ۷۷/۹/۱۷)؛ تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی.

وب سایت اینترنتی دانشگاه‌های منتخب (۱۳۸۶):

دانشگاه آزاد ایندیانا گاندی (هندوستان) <http://www.ignou.ac.in/>

دانشگاه موگادیشو (سومالی) <http://www.mogadishuuniversity.com/>

دانشگاه کیپ تاوان آفریقای (جنوبی) <http://www.uct.ac.za/>

دانشگاه فرانکفورت (آلمان) <http://www.uni-frankfurt.de/>

دانشگاه هیروشیما (ژاپن) <http://www.hiroshima-u.ac.jp/>

دانشگاه پاناما آمریکای (لاتین) <http://www.ulat.ac.pa/es/index.php>

دانشگاه منچستر (انگلستان) <http://www.manchester.ac.uk/>

دانشگاه گریفیث (استرالیا) <http://www.griffith.edu.au/>

دانشگاه ملک عبدالعزیز (عربستان) <http://www.kau.edu.sa/>

دانشگاه بانکوک (تایلند) <http://www.bu.ac.th/english>

دانشگاه آدلاید (استرالیا) <http://www.adelaide.edu.au>

دانشگاه اسکندریه (مصر) <http://www.alex.edu.eg/>

دانشگاه کالیفرنیا (ایالت پنسیلوانیا- آمریکا) <http://www.cup.edu/index.jsp>

دانشگاه پرتلند (ایالت ارگون- آمریکا) <http://www.pdx.edu>

دانشگاه آکسفورد (انگلستان) <http://www.ox.ac.uk/>

دانشگاه آکسفورد بروکس (انگلستان) <http://www.brookes.ac.uk/>

دانشگاه آفریقای جنوبی (آفریقا) <http://www.unisa.ac.za/>

دانشگاه استانفورد (آمریکا) <http://www.stanford.edu/>

دانشگاه ایالتی اوهایو (آمریکا) <http://www.osu.edu/>

دانشگاه ایالتی میشیگان (آمریکا) <http://www.msu.edu/>

دانشگاه اندونزی (اندونزی) <http://www.ui.ac.id>

دانشگاه فنی خاورمیانه (ترکیه) <http://www.metu.edu.tr>

دانشگاه فنی کورتین (استرالیا) <http://www.curtin.edu.au/>

دانشگاه فنی کوئینزلند (استرالیا) <http://www.qup.edu.au/>

دانشگاه کلگری (کانادا) <http://www.ucalgary.ca/>

دانشگاه کمبریج (انگلستان) <http://www.cam.ac.uk>

دانشگاه مالایا (مالزی) <http://www.um.edu.my/>

دانشگاه مونترآل (کانادا) <http://www.umontreal.ca>

دانشگاه ایالتی واشینگتن (آمریکا) <http://www.wsu.edu>

مؤسسه تکنولوژی ماساچوستس (آمریکا) (MIT) <http://web.mit.edu/>